

Етнографија и антропологија на велигденските обредни поворки во с. Драчево, Скопско

Јане Петрушевски, Универзитет "Св. Св. Кирил и Методиј", Скопие,
Република Македонија

Религијата има големо влијание врз индивидуалното и колективното однесување при вршењето на колективните обреди. Поради тоа голем број на етнологи, етнографи и истражувачи сметале дека влијанието на религијата врз народните маси има индивидуално непосредно значење при изведувањето на црковните ритуали¹. Без оглед на различниот начин на сфаќањето на религијата, таа има огромно влијание, индиректно и директно врз општественото живеење на луѓето. Овде би се задржале на категоријата народна религија во која се вбројуваат велигденските обредни поворки во с. Драчево.

Во с. Драчево за време на Велигденските денови постојат две поголеми литии. Едната е на самиот ден на Велигден во попладневните часови и го носи името „почешми“ а втората е „покрсти“ кој се одвива на вториот ден во Понеделникот. Покрсти е обичај што се одвива најчесто во текот на пролетниот циклус празници и се состои од група луѓе кои посетуваат одредени култни места со цел да се обезбеди напредок и здравје. Овој обичај, под разни имиња е забележан уште од средновековието и не се практикува само во Македонија, туку во еден поширок регион како во Србија (литије, крстоноше), Бугарија (покрсти, скрсти, молебиа, черкуване, куни, крстоноше) и на други места. Во Македонија овој тип обредни поворки го има во повеќе места и се познати под името: покрсти, скрсти, крсти, крсносци, богомилство, богомилка, литии и сл.². Најчесто се изведуваат од Велигден и се организираат се до Петровденските пости.

Етнографија на Покрсти

Покрсти во Драчево започнува со божествена литургија во црквата „Свети Спас“. Пред почетокот на литургијата камбањата бие неколку пати каде што според црквата го означува самиот почеток на оваа литургија а за народот тоа е предвесник дека треба пополека да се собираат пред црквата и во црквата. Паралелно, во меѓувреме додека трае

црковната литургија, народот го одбележува почетокот на поворката со музика, со зурли и тапани каде што вобичаено е да се игра едно големо заедничко оро, што највероватно го симболира заедништвото пред самиот старт на движечката активност.

Во меѓувреме лицата што се од одборот ги спремаат децата за патот. Тие се облечени во црковни стихари и меѓу народот се познати како *ѓаци* или *јачиња* кои во текот на покрстите носат црковни икони. Тие при крајот на литургијата доаѓаат во црквата и со знак од страна на одборниците тргнуваат во дворот на црквата. Таму се собираат сите по одреден ред. Поворката има одредена хиерархија при движење. Најнапред се јавачите на коњи, кои имаат магиска улога т.е го чистат патот на покрстарите а одма зад нив е човек од црковниот одбор кој ја предводи поворката. Потоа зад него има човек што ја носи свеќата и свеќникот, зад него носат еден од најважните симболи на оваа активност - златниот крст. На златниот крст му се посветува големо значење и него го носи најчесто поголемо дете. Зад него се наоѓа човек од одборот, исто така, облечен во син мантил што ја носи иконата од Воскреснувањето на Исус Христос. Потоа неколку деца носат црковни реквизити со кружна основа кои дел се од дрвена резба на чија средината е преставена Богородица со Исус, а на страните се преставени други светци.

После нив одат џачињата облечени во црковни стихари а после нив е останатиот народ.

Поворката се движи низ повеќе култни места во околината на Драчево: Марков Рид, Корцев Крст, Манастирот Преполовение Руса Среда, Ќулев Крст, Крстот на Рамниште, месноста Три Круши и целата активност завржува каде и што почнува, во црквата „Свети Спас“.

Целата процесација од кога ќе се пристигне на Марков Рид па се до месноста Три Круши се одвива низ ридестиот дел на селото. На Марков Рид до пред некоја година можеше да се забележи дека веднаш до железниот крст беше припоен и стар камен крст, каде што поради безбедност и да се зачува овој култен симбол е тргнат од страна на одборниците од црквата. Коњаницата прва пристига до крстовите и го чека таму останатиот дел од поворката. Кога ќе пристигнат свештените лица се вршат подготовки за читање на законот на самите крстови, лицето што го носи свеќникот го мести на крстот и ја пали свеќата, главната икона со Воскреснувањето Христово се потпира на крстот, клисарот со светата вода го отвара и држи кантичето а во меѓу време дечињата, знаменосците и останатите кои што учествуваат во поворката праваат еден мал круг околу крстовите.

Потоа поповите почнуваат со извршување на својата литургија. Обредни песни за Христовото Воскреснување се забележуваат цело време додека трае литијата, односно од самиот почеток до завршетокот. Цачињата ја пеат црковната песна за Христовото Воскреснување низ целиот пат, а поповите и останатото население додека се врши богослужбата на самите крстови. Црковната песна свештените лица ја пеат на старословенски, а додека децата и останатото население на Македонски јазик. Денес крстовите се со железна конструкција, додека во минатото тие биле камени обележја.

За разлика од култните крстови на месноста Пеленица има целосно урбанизирана црква односно манастир и литијата се извршува пред олтарот во внатрешноста на објектот. Околу пет километри поминат ридест пат народот и коњите се оставени малку да одморат. Потоа поворката тргнува и нивното испраќање од манастирот е проследено со биење на камбањата. Поворката повторно почнува да се движи низ ридест предел, но овој пат кон соседните ридови односно не се враќаат по истиот пат. Следната локација за посета и богослужба е, Ќулев а за некои познат и како Дунев крст. Потоа се симнуваат низ една клирура и ја поминуваат реката Мала Рада, каде што се префрлаат кон трета линија на ридеста околина во правец кон Три Круши. Следен предел за одавање почиот од страна на црквата и народот е Крстот на Рамниште. Последна локација за најголемиот дел од народот и претпоследна локација за црковните крстоносци е најзначајното култно место за населението, месноста Три Круши. Јавачите ги оставаат своите коњи во непосредна близина на локацијата и се приклучуваат на поворката. Слично како и на Пеленица така и овде веќе има однапред собран народ кој ги пречекува, а во меѓу време и тука камбањата го означува нивното доаѓање.

Може да се забележи дека „покрстите“ завршуваат таму каде што започнаа. Децата ги оставаат иконите, се оставаат бајраците, златниот крст и другите црковни реликвии. Потоа следува почестување на децата што учествувале од страна на црквата. Со тоа завршува оваа процесција.

Етнографија на Почешми

Обредната активност „Почешми“ се реализира на самиот ден Велигден во попладневните часови. Како предвесник за литијата се случува т.н вечерната богослужба во црквата

„Свети Спас“ со почеток во 16 часот. Поворката ја сочинува истата хиерархиска линија како и за покрсти. За време на оваа обредна активност не се забележува присуството на јавачи на коњи. По учество на лица т.е по бројност на поворката оваа литија не е голема. За разлика од неа обичајот Покрсти е масовно посетен од страна на целото население. Се посетуваат вкупно пет чешми и на секоја од нив се има избрано кум каде што сето тоа го организира. Задача на кумот е да набави лепче со паричка и да се организира околу другите карактеристики за прославата, претежно храна, или пак забава, музика и сл.

Сепак и за време на покрсти и за време на почешми поворките се движат низ строго утврдена линија. На крај оваа обредна процесија завршува со извршувањето на три круга околу црквата.

Религиски аспекти на обредите

Суштината на покрсти е токму во создавањето на обреден круг со цел да се воспостави заштита на земјата од неповолни атмосферски појави. Поворката ја сочинуваат разни црковни лица, деца, и народот. За време на покрсти народот пее обредни песни. Религиските верувања и заедничкиот ритуал како покрсти преставуваат основна база на нивното заедништво и механизам за општествена хиерархизација.

Основата на овие обредни поворки е со митски карактеристики. Кај народот тие се патоказ за решавањето на разните проблематики сврзани со плодноста на нивите, лозјата и сл. Магискиот круг е примарен и неизоставен дел на овие обредни поворки. Суштината на покрсти е токму во создавањето на обреден круг со цел заштита на земјата од неповолни атмосферски појави. Ритуалот не може да биде тоа што е денес ако поворката низ движечка активност не обиколуваат некоја врста на круг низ атарот. Кругот е клучот на литијска поворка Во местото каде што е формирам кругот не може да дејствува негативна сила, поточно би се спречиле одредени неповолни влијанија како: суша, неплодност на земјата, болест и сл. Кругот започнува и завршува во црквата „Свети Спас“, иако за најголем дел од месното население оваа Велигденска литија завршува на месноста Три Круши каде што ручаат и се забавуваат со народни игри и песни, а потоа нивниот започнат круг завршува во нивните домови. Напоредно на тоа свештените лица, децата,

бајракарите и сите останати кои што имале одредена задача диригирана од црквата се враќаат на нивната почетна точка црквата „Свети Спас“.

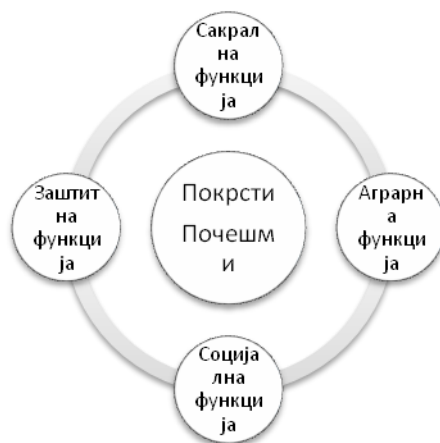
Од Православен-Христијански аспект покрстите се извршуваат со цел да се испратат молитви кон Бога за да се осветат житата и да се добиат други поволности кон земјата, луѓето и стоката. Освен тоа со самата таа процесција се извршува одредена блокада на таа територија од разни временски и други општи непогодби, каде сето тоа би било спречено од страна на виша божја слила. Треба да се нагласи дека според црковните Православни сваќања сите црковни литии што се извршуваат вон црквата се толкуваат како излегување од одреден свет простор и со движење на однапред утврдена релација се пренесуваат тие свети карактеристики и вон светиот објект, односно самиот чин на покрсти е ширење на светоста од црквата ширум селскиот атар.

Со самото тоа што покрстарите се поистоветуваат со литиите на Исус Христос и апостолите непосредно на најголемо ниво би се извршела и остварила една сеопшта сакрализација на просторот каде што поворката се движи. На овој начин со самото тоа литијската поворка би се претворила во сакрална поворка од најсвет и најголем можен ранг со обзир на тоа дека самиот Христос учествувал на ваква движечка активност и со надеж дека Бог повторно ќе биде со нив и ќе ги води како и би учествувал во регенерацијата и осветувањето на природата пред се. Таа црковна процесција и ден денес е застапена во Правосланата црква а жив пример е литијата Покрсти.

Општествени аспекти на обредите

И двете литии поседуваат повеќе функции. Според застапеноста односно „видливоста“ на тие функции можам да се поделаат во две групи. Тие можат да се согледат како примарни и секундарни или манифестни и латентни функции. Видливоста на функциите ја одредив со анализа. Дел од нив се јасно видливи во обичајот, а дел се скриени, односно не се воочуваат веднаш и најчесто се попатни со примарните функции. Општа карактеристика е дека основата на овој обичај е да се обезбедат поволни атмосферски услови и плодна година. Тука се карактеризира аграрната функција на обредот. Оваа функција е и причината за создавање на покрсти а во одредена мера и на

почешми. Таа е основната база на ритуалот. Во тој контекст се манифестираат и одредени магиско-религиски постапки при реализирањето на обичајот. Во денешно време и прославувањето на Христовото Воскреснување се категоризира во редот на примарната функција на ритуалот. Со разните претхристијански магиски-обредни структури и Христијанските карактеристики се исполнува сакралната функција на ритуалот. Верувањето во нешто свето и натприродно ја потврдува оваа функција. Самите места кои се посетуваат се сметаат за сакрални и кон нив се одава почит. Почита се реализира со самата нивна посета и извршувањето на црковните активности на тие свети точки. Во самиот обред со посакувањето и извршувањето на тие активности населението се обидува да влјае врз атмосферата да не врне град, да се заштитат нивите, каде што се карактеризира заштитната функција на овој обред. Заштитната функција според мене е една од главните причини, која е сместена рамо до рамо со аграрната. Тоа се докажува со фактот дека покрстарите се движат во поворката пред се за нивно лично здравје и здравствена благосостојба на нивните семејства. Со самото учество на животни во литијата покрсти се претендира таа заштитна функција да се манифестира и кај стоката. Заштитната функција на самите селани во најголема мера се забележува на литијата почешми, додека пак заштитата на посвите, земјата и животните е карактеристика за литијата покрсти. Додека пак главна „скриена“ функција е обединувањето на селската заедница. Како заклучок може да се доведе дека покрсти и почешми во своите граници ги содржат следниве функции: аграрна, заштитна, сакрална и социјална.

Функции на обредните литии во Драчево

Покрсти и почести се пример за превентивни дејства, кои се карактеризираат со својот цикличен карактер односно се организирани од страна на селската заедница еднаш годишно, со цел да се обнови и зацврсти селската заедница.

Селото Драчево освен својот карактер како една социјална, економска и општествена заедница, со своите религиски ритуали, посебно за Велигденските денови докажа дека е и сплотена религиска заедница. Религиските верувања и заедничкиот ритуал како покрсти, а во помала мера и почешми преставуваат основна база на нивното заедништво. Во таа конотација селаните себеси се сметаат не само како општествени членови во таа заедница туку и како рамноправни членови во границите на таа религиска заедница. Видлив симбол за религискиот живот во селото е црквата, каде што во овој случај во самата околина има и манастирски комплекс, црквиче на месноста Три Круши, како и најново црквиче крај самите гробишта во Драчево. Од сите тие црквата „Свети Спас“ е центар на духовната кохезија во селото.

ИЛЮСТРАЦИИ:

Иллюстрация №1:

Иллюстрация № 2:

Иллюстрация № 3:

БЕЛЕЖКИ:

---

¹ Густав Јунг, индивидуална психологија 1973

---

² Вражиновски Танас, *Речник на народната митологија на Македонците*, Прилеп-Скопје, 2000, стр. 325